

EGeS-i TALLINNA OSAKONNA LAUALEHT

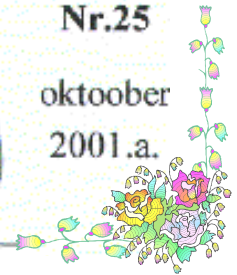
PÕLVNEMISLUGU

Nr.25

oktoober

2001.a.

Sugu ei lahku soosta, võsu ei vooe kännusta. (Väike-Maarja)

Tore on alustada tänavust uut hooaega juubelihõngulise numbriga (nr. 25). Kahjuks on teised EGeS-i osakondade häälekandjad läinud hingusele kas ajutiselt või lõplikult. Viljandi osakonna "Genealogos" senine toimetus teatas oma 12-ndas numbris, et nad panevad ameti maha ja loodavad uute noorte tegijate peale. Tartu leht "Sugupuulane" ei ole juba mitu aastat ilmunud. Ka meie, PL väljaandjad, oleme teelahkmel, kas lõpetada või jätkata juhul kui laiendada toimetust selleks, et vähendada praeguse toimetuse koormust. Ideaalsem lahendus oleks asuda organiseerima ajakirja väljaandmist, sest isegi ilus nimevariant sellele – "AJARÄNDUR" - on olemas. Et minna unistustelt üle tegevusele oleks vaja leida seltsi liikmeskonnast inimesi, kellel on vastavaid kogemusi, ja vaba aega.

Möödunud suvevaheaja sündmustest peab mainima eelkõige Kolga Külade (Kolga, Hirvli, Sigula, Kahala, Kalamäe, Kullava ja Uuri) Päeva 4. augustil Kolgas Liivamäe pargis ja koolimajas. EGeS sai sellest osavõtuks peotäie esinduslikult kujundatud kutseid. Nendest kasutasime ära 6, sest 2 registreerunud inimest loobusid. Pille Mäerand kirjutab järgmistel lehekülgedel sellest sündmusest pikemalt, mina aga tahan mainida, et nautisin Kolga koolimajas kohalike tuntud muusikainimeste elulugude esitamist. Need esitati südamliselt, isikut iseloomustavate pisifaktidega pikitult. Kogunenud rannarahva nimekirjast lugesin välja sellised iseloomulikud perekonnanimed nagu: Voosaar, Kodusaar, Altosaar, Merisaar ning Rahurand, Kaugerand ja Vetemaa.

Lootuses, et EGeSi III suvepäevade kohta Audrus 11. ja 12. augustil avaldavad osavõtjad lehe järgmistes numbrites oma arvamust, kirjeldan üritust lühidalt nendele, kes kohal ei käinud. Tallinnast jõudsin kohale, kui teised osavõtjad olid juba kogunenud lipuheiskamisele ning "Mu isamaa armas" laulmisele. Peale nende toimingute sooritamist suundusime Audru rahvamajja, kus kokkutuleku peakorraldaja M. Liira andis sõnajärje üle seltsi esimehele hr. K. Keskülale. Veel võtsid sõna hr. A. Must ja A. Ehapalu. Traditsioonilise teadusettekande pidas TÜ teadur hr. Kalling kõneledes eugeenikast. "Geenid teevad inimesest inimese," ütles ta, ning andis ka ülevaate eugeenika-alasest tegevusest Eestis, seltsi asutamisest ja sel alal tegutsenud õpetlastest. Praegust sünnieelset diagnostikat võib lugeda ka eugeenika valdkonda kuuluvaks. Selle kohta, et eugeenika on olnud põlu all, ütles ettekandja, et ükski teadusharu ei ole hukkamõistmist väärt – isegi sotsialism mitte.

Istumistalgutele järgnes lõunasöök, seejärel tutvumine Audru kirikuga ja ringkäik mõisakompleksis. Nägime ka kiriku ümber rajatud üle 300 liigiga dendroparki ning seal kasvavat haruldust – jugapuud. Endises mõisaaidas oli ette nähtud avada järgmisel päeval koduloomuuseum. Vaatasime eksponaadid üle ja uuendasime tutvust leivalasna, linaraabi, margapuu-päsmeri ja muu seesugusega.

Enne Kullimänniku kämpingusse lõkkeõhtule ja ööbimisele sõitmist veetsime veel mõnusalt aega Audru pargis (rippsillad) rahvapeol esinemisi jälgides ja ka ise tantsides. Kuna ilm kippus vihmale ning saigi oma tahtmise, ei tulnud Kullimännikul piknikust ja lõkkeõhtust midagi välja ja õhtusöömaaeg toimus kämpingu peamaja katuse all.

Järgmisel hommikul pakkisime kompsud, söime hommikusöögi eelmise õhtu jääkidest ning sõitsime Sootagana maalinnusele, Mihkli kirikusse, Lavassaarde lõunale ja Müremaale raudtee muuseumisse. Muuseum koosnes raudruunade-vagunite väljapanekust vabas õhus ja hoonesisesest atribuutide, piltide, eraldusmärkide ja mundrite väljapanekust.

Järgmise kokkutuleku korraldamise au anti Tartule. Kui neil tekib raskusi, lubasid pärnakad kasutada oma kogemusi nende abistamisel.

Ants Roomets

KOLGA KÜLADE PÄEV

Käesoleva aasta suvel, 4. augustil, oli grupil meie seltsi liikmetel au olla kutsutud külalisteks Kolga Külade Päeval. Sel aastal möödus 760 aastat Kolga külade kirjalikust esmamainimisest Taani hindamisraamatus aastal 1241. Peale Eesti Genealoogia Seltsi olid kutsed saanud Eesti Spordiajaloo Selts ja Tallinna Kodu-uurimise Ring, millede esindajatele oli organiseeritud Tallinnast kohalesõit mugava bussiga. Muidugi oli üritusel palju teisi külalisi - kohalikke elanikke, Kuusalu valla kultuurielu-juhte, sportlaskonna esindajaid, isetegevuslasi jne.

Üritus algas Aleksander Abergi 120. sünniaastapäeva tähistamisega tema mälestuskivi juures. Kolga vallas 12. augustil 1881.a. sündinud A. Abergi elukäigust andis ülevaate Kolga muuseumi juhataja ja Kolga Külade Päeva peakorraldaja Astrid Veltsmaa. A. Aberg on sageli vaatamata oma silmapaistvalt viimistletud maadlustehnikale ja haruldase vastupidavusele teenimatult jäänud oma treeneri ja võistluskaaslase G. Lurichi saavutuste varju. A. Aberg oli eesti maadlejana elukutseliste maailmameister, ta võistles 1903st aastast alates võitmatuna Venemaal ning Lääne-Euroopas klassikalisel maadluses ja Põhja-Ameerikas ka vabamaadluses.

Kolga Külade Päeval saime tutvuda noore Abergi sünnipaigaga Kolga mõisas, kus tema vanemad olid mõisa teenistuses. Samas, A. Abergi mälestuskivi juures, tutvustasid Kuusalu valla noored sportlased karatekad karate-võtteid. A. Abergi sünniaastapäeva tähistamiseks toimus Kolga koolimaja juures ka raskejõustikuvõistlus "Kolga rammumees 2001", kus osalesid tõi tõi Pärnust ja Tallinnast ja lisaks traditsiooniliselt võistlevatele meestele - noormeestele võistlesid ka naised. Võistluse peakohtunikuks oli endine tõi tõi Toivo Kurg, kes on samuti võrsunud Kolga kandist. Kolga koolimaja fuajees oli välja pandud ka Aleksander Abergi sugupuu.

Kui päev algas sportliku poolega, siis pärast maitsva väli-hernesupi manustamist kulges edasine juba kultuuri-lainel. Kolga koolimaja õues pakkudele kinnitatud hõõveldatud laudadest poolkaares paigutatud istepinkide ees, improviseeritud väililava rohetaval tantsumurul, astus üles rahvatantsuansambel Tarvanpää mitme erineva vanuseastme tantsurühmaga. Tantsijate etteastega üheaegselt hakkas tibutama ka vihma. Tantsijaid vihm esialgu ei seganud, küll aga muutus takistavaks mikrofone kasutavate külaliste sõnavõtte ajal ja oleks raskendanud järgneva konverentsi läbiviimist.

Seetõttu viidi üritus edasine toimumispaik üle Kolga koolimajahoone saali. See väike ümberpaigutus tekitas mõningase viivituse, aga õigustas end täielikult, sest esialgu tibutanud vihmast oli saanud paduvihm.

Konverentsi "Kuulsaid muusikamehi Kuusalu-Kolga mail" raames oli kavas rääkida Kolga kandist pärit muusikutest Hugo Lepnurmest, tema vennast Arno Lepnurmest (Kolga kooli kauaaegsest juhust), Riho Tormisest ja Aksel Pajupuust.

Alustas Aksel Pajupuu, kes rääkis väga soojalt ja südamliselt oma lapsepõlvest Kolga mail ja sellest, mis mõjutas tema elukäiku kujunemisel muusikuks. Samuti rääkis ta omakandimehest, helilooja Riho Tormisest, kelle elutee lõppes Tallinnas traagiliselt.

Hugo Lepnurme elust, tema võitlustest kirikumuusikuna nõukogude võimuga ja enese leidmisest ka heliloojana rääkis suure südamesoojusega tema tütar, kes käib muusikuna oma isa jälgedes. Sellised vestluselaadsed ettekanded on omamoodi intiimsed, paljastades mõnusaid seiku kuulsate inimeste elulugudest, mida ametlikes elulookirjeldustes kunagi ei ole. Näiteks rääkis H. Lepnurme tütar sellest, kuidas tema emast sai Hugo abikaasa – kosijaks ei olnud aga mitte Hugo ise, vaid tema isa, kes samuti oma tulevase miniaga kirjavahetuses oli.

Arno Lepnurmest, kohaliku kultuurielu suunajast pikkade aastate jooksul ja Kolga kooli kauaaegsest juhatajast rääkisid tema omaaegsed õpilased. Lugupidamisavaldusena anti üle lilled tema lesele.

Kolga Külade Päeva pealelõunane osa oli tervenisti pigitud muusika ja tantsuga. Kohalik lõõtspillimängija, noor mees Ain Lindevest esitas mitmeid lõõtspillilugusid. Tarvanpää tantsijad viisid ka publiku tantsupõrandale. Seal õpetati rahvale mitmeid seltskonna-tantse. Tarvanpää tantsijad ise esitasid rituaaltantse torupilli saatel. Tantsijate esinemise viimane ja küllalt pikk osa koosnes Maie Orava autoritantsudest. Autoritantsud olid valminud Teatri – ja Muusikamuuseumi kogudes talletatud Kolga kandist pärit muusika baasil. Öhtu viimaseks austatavaks oligi ansambli Tarvanpää tantsujuht, samuti kolklane, Maie Orav. Austamiseks oli mitu põhjust – tema juubeliaasta ja autoritantsude kava valmimine. Lillesülemid, mida Maie Oravale üle andsid tema ja ta loomingu austajad, olid suured.

Kõik see toimus Kolgal. Lisaks sellele oli võimalus juba hommikul, kohe saabumise järel tutvuda Kolga küla muuseumi väljapanekutega, mis koosneb kolklaste annetatud vanadest, ammu kasutusel olnud esemetest ja vanadest fotodest. Sellele lisaks viimaste Kolga mõisnike Stenbockide sugupuu. Samuti oli võimalik osaleda väikesel ekskursioonil Kolga mõisa ümbruses ja näha mis seisus on varem Kirovi-nim. näidiskalurikolhoosi kultuurikeskuseks kavandatud, kuid nüüdseks endistele omanikele tagastatud mõisahooned ja kuidas taastatakse vanaaegse ilmega kivisilda Kolga jõel. Ekskursiooni juurde käis ka ülevaade Kolga külade praegusest elust suure Kuusalu valla koosseisus.

Kolga Külade Päev oli sisutihe päev täis emotsioone, teadasaamise- ja avastamisrõõmu, aga ka muret nende samade külade tuleviku pärast.

Üritus oli korraldatud väga hästi läbimõeldult ja kompaktselt. Sellest kumas läbi korraldajate tahe näidata Kuusalu vallavalitsuse rahvale ja üldsusele, et Kuusalu vald ei ole mitte ainult Kuusalu, vaid terve hulk Tallinn-Narva maanteest põhjapoole jäävaid väiksemaid külasid; et nendest küladest on aegade jooksul võrsunud hulk inimesi, kes on oma jälje jätnud Eesti kultuuri- ja spordilukku; et see Kolga külade kultuuri toitev pinnas on seda väärt, et säilitada seal võimalus üles kasvada veel mitmel põlvkonnal muusikutel, tantsujuhtidel, sportlastel ja paljude muude elualade esindajatel; et kohalike elanike järglastel peaks olema võimalus end oma kodunurga ajaloo ja kultuuriga kursis hoida kohapeal ja et selleks kõigeks võimaluste loomiseks ei piisa ainult kohaliku eestvedaja hiiglaslikust energiast ja ettevõtlikkusest, vaid on vaja ka vallavalitsusepoolset mõistmist ja ainelist toetamist.

Kutsed saanud Eesti Genealoogia Seltsi, Eesti Spordiajaloo Seltsi, samuti ka Tallinna Kodu-uurijate ringi liikmed olid ühisel arvamusel, et Kolga Külade Päeva üritusel olid orgaaniliselt seotud meie kõigi kolme seltsi uurimise valdkonnad, et meil kõigil oli palju kõrva taha panna puhuks, kui endil tuleb analoogiliste ürituste korraldamisega kokku puutuda. Ja muidugi on selline üritus ühe suguvõsakokkutulekuga võrreldes kaugelt keerulisem korraldada, sest sugulaste hulgas ei ole vajadust võidelda õiguse eest olla suguvõsa ja selle eest, et keegi teine seda tunnustaks. See oli aga poliitiline üritus – võitlus õiguse eest olla olemas. Au ja kiitus meie seltsi liikmele Astrid Veltsmaale, kes oli kogu selle ürituse hingeks.

Pille Mäerand

Järgnevalt Astrid Veltsmaa kirjapandud noppeid Kolga minevikust.

KOLGA 1858. AASTA MÄSSU PEKSUKARISTUSE SUURPÄEV OLI 31. JUULI 1858. AASTAL.

Niinimetatud Kolga peksutalgud toimusid 31. juulil 1858. aastal eelneva kohtuprotsessita kodukari korras. 150 hoopi ei peetud naljaviluks. Olenes ka mehe tervisest ja tugevusest, kuidas ta peksu välja kannatas. Palju talupoegi tuli peksukohalt minema kanda, sest oli kasutatud raskeid ja okslikke keppe. Nad jäid aastateks põdema.

Purjus soldatid peksid jöhkralt, hoolimatud kupjad ei vahetanud vemblaid. Iga vitsakimbuga lubati lüüa ainult 3 korda. Paljude pekstute seljad olid täis vitsatüükaid. Mäletati ja räägiti, et peks vaevas konti. Lausumissõnadest ja soolapussidest otsiti abi, et taluda peksu, millest ei olnud pääsu. Soolapuss – see oli nartsu sisse mähitud soola ja nõe segu, millele tark sõnad peale lugenud. Soolapussi tegijad olid laialt tuntud ja see oli vahend saksa viha vastu.

Osati ka peksusõnu, neid tuli omaette lugeda ja vitsad ei teinud valu. Kui peksja tarvitas pihlakasi keppe, siis nende valu vastu sõnad ei aidanud.

Hõigati välja mehed, kes esimestena peksupinkidele pidid heitma. Talitaja tõi nad teiste seast välja. Vanemad mehed varjasid oma vammuste sisepoolt - kusagil kaenla all rippus soolapuss.

Soldatid peksid, rannakupjad andsid vemblakimpe kätte (3 pajuvitsa koos), löödi kolm korda.

Kiiu - Aabla Arli Jüri Parkas ei tahtnud peale 150 hoopi nõrkust välja näidata, hakkas jala koju minema (16 km). Jüri leiti järgmisel hommikul magasiada müüri äärest Liivamäel (300 m mõisast).

Jüri viidi Uuri külla, kodustele saadeti sõna. Kodunt tuldi, nopiti vitsatüükad verelihast välja, määriti piiritusega ja mees viidi vankril koju.

Teisi karistatavaid ootasid naised vankri- ja hobusega, et mehed koju viia.

Lauritsapäeval Kuusalu kirikus olid meeste seljad valu täis, kärnad olid korpas ja vorbid sügelesid – paranemine võttis aega.

Kolga suurel peksupäeval peksti mässust osavõtjaid mõisa teohoovi peksupingil nii, et vitsatüükad lendasid üle katuse ja vereojad voolasid Saalimäest alla (Teohoovi munakivisillutisele paakunud veri värvis pankranniku servalt jõkke tormavad paduvihma vood punaseks). - Niisugune pärimus oli rahvasuus elavalt meeles 100 aastat peale peksu.

Kihelkonnakohus ainult lepitas mõisa kogukonnaga. Teine aste oli kreisikohus.

Peksta võidi mehi 15 – 18 kepihoopi, naisi, vanu alaealisi vaid 30 vitsa hoopi. Kolm korda karistatu läks haagikohtusse. kus võidi määrata kuni 100 kepihoopi

1865. A. KEELATI IHUNUHTLUS, 1875. A. 60 HOOPI 17-AASTASELE

17-aastasele Kolga mõisa teopoisile Jüri Talbak'ile Sigula külast anti Luuba mõisatallis 1875. aastal 60 hoopi kodukari korras. Mõisahärra saatis Leeskõrve väljal vahus hobustega kündva Jüri põllult ära enne söömavaheaega. Teohoovis tekkis vastuolu opmaniga, kes Jüri seletust kuulda ei võtnud. Määras peksukaristuse. Ema tuli võitopsiga pojale Männiku sillale vastu, et ainukesel poja läbipekstud selga võida. (Pereisa ja pojad olid surnud, emal ainukeseks toeks Jüri). Vaba mehena viibutanud Jüri rusikat mõisa poole.

19. sajandi keskpaiku oli talupoeg väga tihedalt seotud oma renditaluga ja sattus väga harva kihelkonna piiridest välja.

- 1858. aasta mässulaine surve anti välja seadus, mis kohtadel juurdusid õige visalt.
- 1863. aastal välja antud uue passikorraldusega suurendati eesti talupoja liikumisvabadust.
- 1865. aastal kaotati balti parunite õigus anda oma talupoegadele ihunuhtlust
- 1866. aastal kehtestatud uus vallaseadus piiras mõisnike omavoli talurahva kogukonna suhtes.
- 1868. aastal pidid mõisnikud tsaarivalitsuse surve loobuma teorjuse nõudmisest. Ränk teokoormis: 250 päeva hobuse- ja jalapäeva päristegu ja raske lisakoormis: abitegu – rehepeks ja ketrusepäevad, heina- ja lõikusetükid, korrapäevad, sõnnikuveopäevad, viinaköögi- ja karjalauda-, äestamise- ning muid päevi oli aasta-aastalt juurde pandud. Mõisa pidi tassima : vilja, heina, liha, mune, villu, lõnga, linu – kõike luudadest ja peergudest saadik.

Nii oli mõis aastakümnete jooksul kohustusi juurde kuhjanud ja abiteo nime all rahvale kaela surunud.

Abitegu rõhus talupoja majapidamist kõige valusamalt, sest abitegu nõuti kevadisel ja hilissuvisel kõige kibedamal põllutööperioodil.

1850. aastal mõõdeti Kolga mõisa heinamaa ja lõikusetükid nii suured, et teorjad kättemõõdetud tükke söömavaheaegade vahel enam niita – lõigata ei jaksanud..

Rehepeksupäev
Kuusalu khk. Uuri
küla Pulga talus
(Talu asub nüüd
Riiklikus
Vabaõhumuuseumis)

KOLGA RANDLASTE ELUST 19. SAJANDI KESKEL

Kolga valla (Juminda ps.) rannatalupojad käisid igal kevadel kalastusretkel Soome saarestikus. Kalastusretk nõudis pikki ettevalmistusi. Inimesed, paadid, püünised, toidutagavarad – kõik tahtis seadmist, püünised üle vaadata ja paadid tõrvata.

Soome saarestikus tuli elada ja töötada jaanipäevani. Peale väetite jäid koju vaid teolkäijad. Teopäevi tuli teha talu suuruse järgi kuni 6 päeva nädalas, sama lugu oli abitegudega. Kelle oma teolkäijat polnud, otsis teomehe. Teorjad tulid mõisa, mõisa orjama, kaugetest rannaküladest ja mõisa teohoovi lakapeal, lõunapool küljes oli üks lakapool teosulastele, teine vaimutüdrukutele.

Tööst tulpinud teorjal oli ükspuha, kus ta mõni tund lahtiriitumata sai pikali visata.

Teomehe nädalamoon, paljukest seda paraku oli: leisik aganast leiba (8 kg), lähker piima (lähkri mõõt 3,7 – 6,1 l), millele lisati pool nädalat vett juurde ja vitsik 100 soolasilguga. Rohkem polnud teomehel õigust küsida.

Teorja – teomehe – teosulase elu peeti raskeks, kõige raskemaks peeti teotüdruku ehk vaimu elu.

Suvistepühäl sai tulpinud teoori tervelt kolm päeva puhata ja nii tundis teoori end hetkeks inimesena.

(Kolga majaraatvaldus oli suurem kui saksa vürstiriigid – 46 000 ha)

Ebausk: Kolga randlased (Juminda ps.)

Võtsid ikka võtsid võrgud, siis äkki ei võtnud. Hakkas jälle võtma, kui sipelgaid võrku raputati. Pandi paadi parrastesse nõelu, et paadi kalaõnne kinnitada. Kõige mehkasem oli ikka Juminda kabeliaia (poolsaare tipus) muld, mida Kolga randlased nartsu sees Juminda kabeliaiaist tõid ja merele kaasa võtsid.

Pärimused:

Kolga – Sae veskitalu (esimesed teated aastast 1586) taga metsas oli kõver piinakask, mõisast kaugel, et mõisa ei kostaks piinatavate karjed ja oiged. Karistusalusused seoti kõvera kase külge, peksti, piinati ja lõigati seljast nahka. “Mehe seljast võta või juhtnahka!” öelnud Tuklas. Tuklas lasknud siin naiste seljast nahka nülgi ja Albus härjapaaridele jutad teha.

(Rahvasuust: Kolga mõisa esimese Stenbocki, krahv Gustav Otto Stenbocki (1604 – 1685) tütrepoeg oli Gustav Otto Douglas (1687 – 1771), siit eestipäraselt Tuklas)

See pärimus on üles kirjutatud 47 aastat tagasi Juuli Padöörilt. Huvitav on eestipärase Tuklase nime säilimine rahva mälus.

Üks vana foto

Asjakohast nalja

Rahvanali:

Teoori suutis naljagi teha. Teeline oli oma hobuse Kahala –Liiva kõrtsi lasilasse sidunud. Viinastunud hobusemees tuli kõrtsist välja, imestas ja laiutas käsi. Vankri ees rakkes hobune oli kõrtsi pool puuaeda ja vanker tee pool aeda. Tükimehed olid hobuse lahti rakendanud, aisad otsapidi läbi puuaia lükanud, hobuse teisel pool aeda jälle ette rakendanud. (Kahala-Liiva kõrts – Vana-Narva mnt. ääres, umbes 42 km Tallinnast. Liival peeti suuri laatu Eesti Vabariigi ajalgi)

Kange mees võis krahvi sõimata:

Pedaspea küla mees rääkinud, küll ta seda Kolga krahvi sõimanud ... Raudsilla taga Sae nõmmes labakinda sisse.... (Pedaspea - Kolga rannaküla, Raudsilla – talu nimi, Sae nõmmest läks otsetee randa)

Nii paljudest oli eestlasel õigust öelda, et labakinda sisse kõrvalises kohas sosistada.

Külapoisid pühapäeva õhtul Kuusalus

Aforisme ja arvamusi

Et kaua elada, tuleb sellest mõelda juba noorelt

George Bernard Show

* * *

Iga põlvkond kujutleb end intelligentsemana eelmisest ja targemana järgmisest

George Orwell

* * *

Targad inimesed räägivad, et hea ja austav on käija esivanemate jälgedes, muidugi juhul, kui nad käisid otseteed.

Kui loodad oma järeltulijate peale, siis on lõpuni tegemata nende jaoks sama, mis alustamata.

Vana-Rooma, Plinius Noorem

* * *

Esivanemate süü eest maksavad järeltulijad.

Curtius Rufus

Kui Riigikantselei töötaja Piia Heinla 5. aprillil 1999 oma esivanemate uurimiseks 5752 krooni välja käis, oli Eesti Vabariigi Perekonnaseisumet (peadirektor Kersti Hiedel) ja selle arhiiv (juhataja Svetlana Toots) juba aastaid mormooni kiriku poolt Eesti suguvõsauurijatele kingitud allikmaterjale uurijate eest peidus hoidnud. Genealoogia Seltsi liige Piia Heinla ostis talle huvi pakkunud mikrofilmid USAst. Samal ajal seisid samad Hiiumaa kihelkondade personaalraamatutest kopeeritud mikrofilmid kasutult sealsamas Toompea lossis.

Sealsamas Toompea lossis hoiti ka personaalraamatute originaale. Neid raamatuid hakati pidama 1850ndatel aastatel luteri kiriku eestvõttel, et massilise õigeusku siirdumise ajal oma koguduse liikmete üle täpsemat arvestust pidada. Et kirja pandi perede kaupa kõik luterlased, on personaalraamat hindamatu allikmaterjal igale suguvõsauurijale.

Laulva revolutsiooni turvil anti luba personaalraamatute kopeerimiseks mikrofilmidele. Kopeerimist finantseeris Viimse Aja Pühakute Jeesuse Kristuse kirik (mormooni kirik, peakorter Salt Lake Citys). Pärast kopeerimise lõpetamist kinkis mormooni kirik Eesti suguvõsauurijatele täiskomplekti mikrofilme koos kaasaegse lugemisaparaadiga. Kingitus jäi Siseministeriumi valdusse.

Suguvõsauurijad personaalraamatute koopiatele juurdepääsu ei saanud, originaalidest rääkimata. Eesti Genealoogia Selts hakkas hoopis USAst dollarite eest mikrofilme ostma, et oma liikmete uurimistööd kuidagiviisi korraldada. 1990ndatel aastatel ostis selts mormooni kirikult mikrofilme umbes 100000 Eesti krooni eest.

Aprillis 2000 toimus Siseministeriumis nõupidamine, milles osalesid rahvastiku asekanstler Tiit Sepp, rahvastikutoimingute osakonna juhataja Kersti Hiedel, arhiivibüroo juhataja Svetlana Toots ja allakirjutanu. Lepiti kokku, et seltsi liikmete juurdepääs personaalraamatutele avaneb pärast arhiivi kolimist Toompealt Pikale tänavale.

Arhiiv sai sügisel 2000 ministeriumi keldrisse küll kaasaegsed hoidlad ja liikuvad riulid, aga suguvõsauurijate jaoks ei muutunud pärast kolimist midagi. Tiit Sepp hakkas rääkima hoopis Eesti vabariigi seadustest, mis keelavat genealoogilise uurimistöö. Et see jutt targem tunduks, palus ta mul Euroopa kogemust uurida, kuidas Andmekaitse seadus, Arhiiviseadus, Avaliku teabe seadus ja Isikuandmete kaitse seadus oma piirangutega suguvõsauurimist võimaldavad.

Juba esimene reaktsioon Rootsist pani asja paika. Selle mõte oli, et Eesti Vabariigi Siseministeriumil ei ole vaja oma ambitsioonidele Euroopast tuge otsida, suguvõsauurimine peab olema vaba sovjeetlikest piirangutest.

Asekanstler ise käis Soomes asja uurimas. Ei usu, et ta oma ideedele toetust leidis. Tampere Linna- raamatukogus näiteks on hästisisustatud genealoogia osakond, kus kõikvõimalikud allikmaterjalid ja aparaa- did kõikidele soovijatele piiranguteta kättesaadavad on. Samamoodi on asi korraldatud igas Soome lääni- keskuses. Helsingi kesklinnas on Soome Genealoogia Seltsi suur avalik raamatukogu. Soome riik toetab oma genealoogia seltsi igati. Sellistest võimalustest tuleb Eesti Vabariigi suguvõsauurijatel veel kaua unistada.

Genealoogia Seltsi juhatus ei suutnud seltsi liikmetele siseministeriumi seisukohti enam adekvaatselt selgitada. Oleme ju pikkade aastate jooksul Tartus Eesti Ajalooarhiivis kirikuraamatuid lugenud, ilma et meid mõne seaduse rikkumises süüdistatud oleks. Ajalooarhiivis hoiulolevad meetrikaraamatud ja hinge- loendid moodustavad lõviosa genealoogia allikatest. Seetõttu ei pea vett Siseministeriumi soovunelm piirangute püstitamisest personaalraamatutele, sest neis sisalduv moodustab vaid väikese osa kiriku- raamatutesse kirjapandust. Pealegi on meie seltsi valduses umbes kolmandik personaalraamatutest (tänu 100000 kroonile ja mormoonide vastutulelikkusele), nende lugemist aga Siseministerium ära keelata ei saa. Usust "heasse tsaari" kutsus seltsi juhatus oma aastakoosolekule siseministri, see kohtumine toimus Viljandis 17. märtsil. Paraku kõlas hr. Tarmo Looduse suust vana jutt, piiratud aeg ja liigsuur auditoorium ei võimaldanud ka põhjalikumat diskussiooni arendada. Seltsi liikmed lahkusid aastakoosolekult teadmise- ga, et nõukogude ajast tuttavad piirangud suguvõsauurimisele on jälle jõus, selle poliitika taga seisab aga isamaaliitlasest siseminister.

Õnneks taipas minister ka ise, et Viljandis jäi midagi rääkimata. Mai keskel toimuski uus kohtumine, sellest võtsid osa ühelt poolt seltsi juhtkond ja teiselt poolt minister Loodus, asekanstler Sepp ja arhiivi juhataja Toots. Minister lubas, et jaanipäevast saavad suguvõsauurijad juurdepääsu personaalraamatutele.

Paraku meie lootus luhtus jälle. Juuli lõpus targutas arhiivi juhataja kt. Piret Põldmäe, et minister ei saa midagi sellist lubada ja mul ei tasu nii rumalate küsimustega ministeriumit enam tülitada. Selgus seegi, et ministriga mais räägitud jutt polnud Siseministeriumi nõupidamiste ruumist kaugemale jõudnud.

Kalle Kesküla

Eesti Genealoogia Seltsi juhatuse esimees

Kõrval-leheküljel olev kiri (mõningate pisimuudatustega) sai laiali saadetud augustikuu lõpupoole järgmise kaaskirjaga:

Härra Tarmo Loodus, minister
Härra Priit Prisko, riigiarhivaar
Härra Pekka Erelt, ajakirjanik

Venemaal ja mujal Ida-Euroopas on piirangud genealoogia allikatele ammu maha võetud. Eestis pole selleni veel jõutud.

Eesti Genealoogia Selts teeb ettepaneku alustada selleteemalist arutelu.

Kalle Kesküla
seltsi juhatuse esimees

Esimene vastukaja personaalraamatute problemaatikale tuli 27. augustil 2001.a. rahvusarhiivilt:

Lugupeetavad,

olen igal ajal nõus osalema mistahes arupidamises, mis puudutab avalikele arhivaalidele juurdepääsu.

Rahvusarhiivi (ja kuni 1999. aastani Ajalooarhiivi) seisukohad Siseministeeriumi valduses olevate avalike arhivaalide kohta on asjaosalistele teada vähemalt viimased aastad:

- (1) jooksvast asjaajamisest väljunud avalike arhivaalide koht on avalikus arhiivis
- (2) juurdepääs avalikule arhivaalile on üldjuhul vaba alates selle tekkimisest, kui tegemist pole seadustes kehtestatud piirangutega.

Konkreetselt, 19. sajandi personaalraamatuid ei saa pidada arhiiviseaduse mõistes asutuse (ministeeriumi) jooksva asjaajamise osaks ning neile ei ole seadustega kehtestatud mingeid juurdepääsupiiranguid.

Lõpetuseks tuleb nentida, et kõnealuste avalike arhivaalide arhiivi üleandmise toimingutele on nõupidamistes Siseministeeriumi ametnikega jõutud päris lähedale.

Priit Pirsko
riigiarhivaar

Siia tuleks veel lisada 4. oktoobril 2001.a. edastatud väike informatsioon Fred Pussilt

Rääkisin täna EAA kogude osakonna juhataja Toomas Mägiga mikrofilmidest ja RTO arhivaalidest. Nimelt tahtsin uurida, milline on seis RTOst yle-eelmisel aastal Tartusse saadetud meetrikate kasutamise osas. Samuti tahtsin kysida, kas EAAs ei võiks olla RTO personaalraamatute mikrofilmid, kui RTOs kohapeal ei saa neid kasutada sellepärast, et ruumi pole. Selgusid huvitavad asjaolud.

Kõigepealt meetrikatest. Need asuvad vahearhiivis ning originaale ei anta loomulikult uurijatele kasutada. Filmitud neid veel pole, kuna pole selgunud, kas on võimalik koopiaid filmidest saada RTOst või mormoonidelt. Viimastelt kahtlemata on, kuid kalkuleeritakse, milline on odavaim variant. RTO eriti oma koopiaid ei soovi anda, kysides nende eest ka veel tasu. Seega meetrikaid niipea kasutada ei saa.

Huvitavam lugu on personaalraamatutega. Teatavasti leppisid asekanstler Tiit Sepp ja riigiarhivaar Priit Pirsko jaanuaris kokku, et selle aasta jooksul antakse EAAlle yle personaalraamatud, mis on vanemad kui 110 aastat. Mingil hetkel (vist suvel pidi see olema) sekkus minister ning keelas selle ära... Millised olid tema kaalutlused, pole teada. Sepp saatis arhiivile kirja, millest ei olnud võimalik midagi välja lugeda.

Seega asi seisab jälle. Ei saa filme, ei saa originaale. EAA kaalub siiski personaalraamatute filmide ostmist mormoonidelt. Tegemist on absurdiga ning loodan, et neil on piisavalt oidu murda RTO omavoli ning jätta raha Eestisse. Arvutuseks - jutt käib umbes 500 000 kaadrist e 500 filmirullist. Selts ostis mormoonidelt filme 30 USD rull, seega kokku oleks 250 000 krooni. Selle aasta eelarves arhiivil sellist raha pole. Mainisin, et seltsil on olemas ka mikrofilmid, mis on mormoonidelt tellitud ja ytlesin, et nähtavasti on võimalik vajadusel neist arhiivi jaoks koopiaid teha. Usun, et seltsil pole midagi selle vastu. Kuigi pole sugugi kindel, et seda yldse vaja läheb, sest meie koopiaid on emafilmist vist suhteliselt kauged.

Nii et sellised on lood RTOs.

Fred Puss
Eesti Isikuloo Keskuse juhataja

Kui laps sarnaneb isaga,
on tegemist pärilikkusega,
kui ta sarnaneb naabrimehega,
on tegemist väliskeskkonna mõjudega.

Murphy seadus

Miks me pere on omataoline? Miks mõnikord on järglased meile sarnased, mõnikord aga nii erinevad? Mis on pärilik meie suguvõsas?

Pereuurijatena huvitab meid, millised on meie peres need pärilikud tunnused, mis ikka ühes või teises meie põlvkonnas esile tungivad ja siis jälle kaovad, et ootamatult mõnes kaugemas sugulases avalduda ning üllatusest sugulasi või üleaedseid ahhetama või pead vangutama panna: kust see laps küll pärit on?

Kunagi õnnestus mul kuulata Toivo Orava loenguid pärilikkusest (nendel aastakümnetel pärilikkusest ei kõneldudki ning terve põlvkond inimesi kasvatati üles teadmise, et üksnes kasvatus ja keskkond kujundavad isiksuse). Muu hulgas tõi teadlane näite lordist, kes oma perekonna matusepaiga korrastamisel huvitus esivanemast seitse põlvkonda tagasi. Lord laskis oma esivanema säilmed korralikult üle mõõta ja uurida. Selgus, et ka seitsme põlve tagusel esivanemal oli samuti väikese sõrme liiges liikumatu nagu noorel lordilgi. Ei mäletatud, et kellegi vahepealsetest põlvkondadest oleks see tunnus esinenud. Nii võib meiegi maatõugu esivanema mingi omadus, tunnus tulla mitme sugupõlve tagant ja meid üllatada.

Huvituses pärilikkusest jõuame geneetikani, sest pärilikud tunnused ja reaktsioonid keskkonnale on määratud geenide poolt.

Geneetika on teadus organismide pärilikkusest ja muutlikkusest. Geneetika uurib pärilike tunnuste kokkulangevust ja erinevust läbi põlvkondade nii perekondades kui suguvõsades. Püütakse leida ka sarnasuste ja erinevuste tekkepõhjust.

Pereuurijaid huvitab, mis sõltub perekonnast, sellest keskkonnast, kus elame, mis sõltub kasvatusel, mille oleme saanud ise ja oma lastele andnud, ning mis sõltub pärilikkusest.

Mis on siis pärilik? Pärilikud on meie välised iseärasused, pärilikud on kirjanduslikud võimed, musikaalsus, kunstikalduvused jne., kuid ka paljud haigused.

Pärilike haiguste arv on väga suur ja kõikidel haigustel on oma geneetiline määratlus. Pärilikeks haigusteks on hüpertooniatõbi, dementsus, (pärilikult olevat põhjustatud pooled juhtumeist), Downi tõbi, Alzheimeri tõbi (pärilikult on tingitud kolmveerand juhtumeist), podagra (meestel), hemofiilia, depressioon (esinevat kaks korda sagedamini naistel), suhkurtõbi, kanapimedus, silma glaukoom e. kae, lühinägelikkus, liigsõrmsus jne. jne. (Liigsõrmsuse kohta olen kuulnud, et kunagistes suletud Poola küladest olid kosilastena hinnatud 6-sõrmelised ja –varbalised noormehed, sest neid ei võetud nekrutiteks.)

Pärilike haiguste esinemisest perekonnas või suguvõsas saab pereurija teada enamikul juhtudel sugulaste suulistest mälestustest või kirjalikest ülestähendustest, mõningate haiguste kohta teavet surmameetrikast ja surmatunnistustest jt. dokumentidest. Isegi vallavalitsuse materjalid ning selle piirkonna notari raamatud võivad anda ootamatut informatsiooni, mida pole sealt otsida osanudki.

Oma sugupuu pärilike tunnuste uurimisel kasutame kõigepealt lihtsamat uurimismeetodit – **vanemate ja laste omaduste võrdlemist**. Nimetatud uurimismeetod annab teaduslikult kõige vähem täpseid andmeid, kuid pereuurimises on väga oluline meetod. Tähtis on ka seepärast, et järgmisel põlvkonnal on kergem jätkata, kui eelmise põlvkonna võrdlusandmed on juba olemas. Kuid antud meetod aitab teritada silma erinevate ja ühtsete tunnuste märkamiseks ning kui need on leitud, saab vastavaid tunnuseid otsinud eelnenud põlvkondades.

Juba sünnimomendist jälgib vanem lapse arengut ja pöörab tähelepanu lapse iseärasustele: silmade kuju, värvus, juuste tihedus, pikkus, värvus, nina ja lõua kuju jms. Vanemat huvitab, kas naeratades tekivad lapsel lohukesed põskedesse või hoopiski "õunad", nagu on isal; milline on lapse kulmukaar, huulte kuju, kõrvad (väikesed, suured, peast eemale hoidvad) jne. Lapse ja vanema fotod, mis neist on tehtud eri vanuses, on oluline võrdlusmaterjal.

Paljudes peredes peetakse lapse arengu kohta päevikut, mis algab sündimise päevast, kellaajast, vastasündinu pikkusest, kaalust, millele hiljem lisanduvad lapse kaalu ja pikkuse regulaarse mõõtmise tulemused. Päevikusse kantakse tähelepanekud esimesest naeratusest, hambast, sõnast, päevast, mil hakkab end küljelt küljele keerama, istuma, roomama, kõndima ja palju muudki. Kui kaua päevikut peetakse, sõltub vanema püsivusest, aga materjal on lapsel endal hiljem huvitav lugeda ja vaadata, kui päevikusse on ka fotod kleebitud. Päevik on hindamatu materjal noorele emale või isale, et jälgida juba oma lapse arengut ja tulemusi kõrvutada päevikuandmetega. Selline päevik on väärtuslik materjal ka pereuurijale.

Laste ja vanemate võrdlemisel on samuti olulised kooliaastad. Ema-isa-lapse koolitunnistuste võrdlemine näitab lapse ja vanemate töösse suhtumist, üldvõimeid või eriaandekust, osutab huvile humanitaar- või täppisteaduste vastu või kõneleb hoopiski lapse ja vanema käelisest võimekusest, musikaalsusest või muust. Tavaliselt hoiavad emad alles ka mõned lapse vihikud, õpilaspäevikud, diplomid ja tunnistused mingis valdkonnas eduka tegutsemise eest.

Kuid laste ja vanemate omaduste võrdlemisel jääme peagi hätta. Vanematel on sinised silmad, aga lastel pruunid; isa on suhteliselt lühike, aga poeg venib üha pikemaks; vanematel on sirged juuksed, kuid lapsel lokkis jne. Ja siis hakataksegi oma pere eri põlvkondadest või suguvõsast otsima selle või teise tunnuse olemasolu või puudumist.

Jõuamegi **sugupuu uurimise meetodini**. See on meetod, mida pereuurijatena kasutame. Otsime peresiseseid ühiseid ja erinevaid tunnuseid. Lihtsam on peredes, kus esinevad sellele perele eriomased tunnused, nt. kunstikalduvus, kirjanduslik andekus jms. Siis jälgitakse selle päriliku tunnuse olemasolu läbi põlvkondade ja suguvõsa lõikes. Aga ka tavapere loob silla oma eelkäijatega veendumaks, kuivõrd oleme nende moodi või siis erinevad.

Oma lapselaste uurimisel kasutasin vanema lapse omaduste võrdlemise meetodit, kuid paljude esivanemate tunnuste puhul aitas mind sugupuu uurimise meetod. Siinjuures pean vajalikuks märkida, et olen põhjalikumalt uurinud oma vanemate ja abikaasa sugupuud, kuid tütre mehe oma on pooleli, seepärast on seosed viimase sugupuuga vähem esile toodud.

Lapselaps Maarja-Liisil on väga pikad juuksed, kuid minu emal, minul ega tütrele, samuti mehepoolsetel sugulastel ei olnud kellelgi. Aga minu tädil Elisabeth-Paulinel (ema õel) olid pikad ja tihedad juuksed, mis veel vanuigi ulatusid allapoole istmikku ja tädi kandis neid kuklas krunnis. Ka teisel tädil – Ella-Mariel olid noorpõlvfotodel võõni ulatuvad juuksed.

Rohkem segadust tekitas peres lastelaste juuste toon, mis oli sünnist saadik punakas. Kooliminekuks omandasid juuksed küpse nisu värvi. Just sellise tooniga oli minu ema oma juukseid kirjeldanud. Selleks ajaks, kui mina oskasin oma ema juuksevärvi märgata, oli ema juustest punakas toon juba kadunud. Ka lapselapsel on tänaseks saanud 16- ja 19-aastaseks ning nende juuksed on praegu kuldpruunid ning võib oletada, et nemadki kaotavad aastate pärast oma praeguse kauni tooni.

Punakas toon juustes on ilmselt pärit minu vanaisa Kusta Simroti perest. 1826.a. nähtub Helme kihelkonna Hummuli küla revisjonimaterjalidest, et meie perepea Sim on saanud nimeks Simrot (Punane Siim). Oletan, et nimepanekul sai määravaks punane toon juustes. Kust selline juustevärv peresse tuli, ei tea, selle kohta pole perepärimust. Tean vaid revisjonikirjade järgi, et ühte Hummuli tühjaks jäänud taludest tuli liivlane Jacob (s. u. 1590.a.) Kuramaalt koos oma täiskasvanud poja Casperiga, kes on seal abiellunud. Kes sedagi teab, milline meresõitja millisel maalt oma punaka peaga võis Kuramaal randuda ja siin kanda kinnitada.

Mõlemal lapselapsel on punaka tooniga juuksed, sellise juukse tunnus on meil kahe pere poolt. Kui tütar Piret ja Olev abiellusid, rääkis tütre mehe vanaema mulle, et tema mees oli sepp ja raseeris igal hommikul oma juukseid. Mina arvasin, et sepal oli nii kergem puhtust hoida, kuid sümpaatne vanamemm naeratas ja ütles: mu mehel olid punased juuksed ja ta ei soovinud, et teised seda näeksid.

Minu ema kaheksast õest-vennast olid punaka tooniga juuksed ainult minu emal ja ta vennal Jaagul. Viimasel olid noorena ka väga lokkis juuksed, emal olid vähem. Ja just nemad kaks läksid varakult vesihalliks, teised tädid-onud säilitasid oma tumedad juuksed hauda sängitamiseni, lükkides vaid meelega kohadesse halli. Järgmise põlvkonna lastest läksin varakult halliks vaid mina, kuigi mul polnud punakaid juukseid (väikelapsena olin heledapäine ja lokkisjuukseline).

Lapselapsel Marek-Meelisel on kähara juuksed, kuid tema juuksed läksid lokki alles 6.-7. klassis õppimise ajal. Marek-Meelise isal olid lokkis juuksed väikelapsest peale, aga tema kaksikvennal läksid lokki samuti alles 7. klassi õpilasena. Olen sedagi vaadanud, et Marek-Meelise juuste käharus meenutab rohkem minu onu Jaagu kui isa ja tema kaksikvenna oma. Ka kaksikutel endil on juuksed erinevad: Olevi juuksed on tihedates lainetes, kaksikvennal on säbrulised juuksed.

Ainult minu ema ja ta õde Emma tüsenesid pärast 60. eluaastat (mina samuti), ülejäänud kuus õde-venda olid saledad elu lõpuni, samuti vanaisa ja vanaema. Kuna Maarja-Liis meenutab kehaehituselt minu ema ja mind, siis olen teda juba ette hoiatanud, et pärast 60. eluaastat tuleb terve garderoob välja vahetada.

Muutlikkus avaldub inimesel ka tema tunnuste varieerumisena elu jooksul: muutub keha kaal, rasvakihi paksus, juuste värvus ja tihedus, silmade suurus jne.

Lapselapse Maarja-Liisi lõug on täiesti tavaline ja poleks sellele tähelepanu pööranudki, kui poleks pereliikmete ühiseid ja erinevaid tunnuseid otsinud, ning vanemaid ja lapsi omavahel võrrelnud. Kui uurisin oma vanaema Marri (s. Rebbane) õe- ja vennalaste fotosid, leidsin üllatusega, et lapselapse lõug sarnaneb nende omaga, tagatipuks selgus üht ema noorpõlvfotot vaadates, et ka minu emal oli selline lõuakuju, hilisematel fotodel ei ole see nii märgatav. Lõpuks leidsin, et ka tädi Ella-Mariel on samasugune lõug. Järjekordselt veendusin fotode tähtsuses nii vanema-lapse kui ka suguvõsale omaste ja erinevate tunnuste uurimisel. Mõnikord vaatan Maarja-Liisi ja tütre Pireti käsitööd – need on alati väga korrektselt tehtud. Meie peres teevad kõik naised käsitööd (heegeldavad, koovad, õmblevad, tikivad), kuid töö viimistletus ja puhtus paistab just neil kahel silma. Maarja-Liis on peres ületamatu tikkija. Tema tikandi peen käekiri ja hea värvitaju meenutab mulle minu ema tikandeid. Ema tikitud vaibad, laudlinad, kardinad on juba viledaks kulunud, ning on sahtlis säilitatud kui mälestus, kuid tikandi ja heegeldatud pitside ilu on nauditav praegugi. Ema õdedest tegi kaunist käsitööd ka Elisabeth-Pauline, kelle üht valges tikandis lina hoian kui mälestust. Tädi Alide-Wilhelmine ei tikkinud ega heegeldanud, kuid kodus kangastelgedel kangaid ja põrandavaipu, lisaks sellele oli ta väljaõppinud õmbleja. Ta töötas enne Maailmasõja puhkemist mõned aastad Petrogradis ühes õmblusteljees meistrina. Sõja-aastatel õmbles tädi isegi mandleid ja mehele ülikonna. Oma isa- ega mehepoolsest sugupuust ei mäleta eriti käsitööd tegevaid inimesi, kuid sukka kududa, käepärast vajalikku õmblustööd teha ning kangastelgedel kududa osati vist küll igas peres. Seega käelise andekuse, mis on vajalik kaunist käsitööks, on tütar ja tütre tütar pärinud minu emalt.

Laste ja vanemate omaduste võrdlemisel jääb pilt poolikuks ka peresiseste pärilike haiguste uurimisel. Ka siin aitab sugupuu uurimine.

Vanavanaisa Hendrik Rebbase peres oli paljudel kopsutuberkuloos. Hendriku pojad Jaak (s. 1843) ja Hans (s. 1859) ning poja Ado tütar Tija-Marie (s. 1883) ning Ado pojad Eduard (s. 1885), Robert August (s. 1888)

ja Oskar David (s. 1890) surid noortena kopsutuberkuloosi. Kuid Rebbaste peres esines ka suhkruhaigust ja allergiat.

Kopsuhaigetega kokku puutudes on ühtedel patoloogiline eelsoodumus haigestuda, samuti vastavatesse haiguse tekkimist soosivatesse tingimustesse sattudes. Minu vanaema Marri ega ükski Marri-Kusta lastest ei põdenud kopsutuberkuloosi. Nende poeg Eduard Woldemar Simrot õppis Petrogradis Wladimiri sõjakoolis. Kui puhkes Vabadussõda, läks ta rindele ja määrati Rakvere 5. Jalaväepolku. Lahingus Rutiku (Rutikvere) all sai ta 16. jaanuaril 1919. aastal haavata ning jäi haavatuna ööseks lahinguväljale. Tallinna Sõjaväe Haiglas raviti küll haavad, kuid kopsupõletikust, mille sai haavatuna jaanuariöös, arenes kopsutuberkuloos, millesse ta surigi 1926. aastal. Eduardi hooldati kodutalus, kuid keegi pereliikmetest ei haigestunud, kuigi nakatumise võimalused olid suured.

Minu abikaasa Harry emapoolset peret (Külwanderid Kadrinast) ohustavad hüpertooniatõbi ja südamehaigused. Minu mees oli kimpus kõrge vererõhu ja südamega ning suri infarkti 46-aastaselt. Tema ema Marie-Mathilde ja tädi Hilda-Elise kannatasid samuti kõrge vererõhu tõttu ning surid infarktjärgselt, kuid 80-aastaselt. Infarkti suri ka Harry isa Johannes.

Simrotide peres oli paljudel surma põhjustajaks kasvaja. Minu ema Lovise-Emiliel oli kõhunäärme kasvaja, tema vennal Augustil oli nahakasvaja ja Olgal ajukasvaja.

Seega toob sugupuul uurimine esile peret kimbutavad pärilikud haigused ja patoloogilised eelsoodumused haigestumiseks. Haiguste teadmine on häiriv ja pilt lausa troostitu. Öeldakse küll kenasti, et haigusi teades saame end ja oma peret aidata, luues vastavad keskkonnatingimused ja nii vähendades haigestumise ohtu, kuid kui mina vaatan oma suguvõsa rikkalikku haiguste kollektsiooni, siis küll ei oska kaitsta end ega peret. Tervislikud eluviisid ja toitumine - need on niigi. Pärilike haiguste teadmisest suudan kasu näha vaid selles, et oskad olla tähelepanelik mõne haiguse esmaste ilmingute puhul ja õigel ajal meditsiinilist abi otsida ning alles seejärel vastavalt haiguse iseloomule püüad vajalikke tingimusi ja toitumisviise luua.

Kolmandaks pärilikkuse uurimise meetodiks on **kaksikute uurimise meetod**. Ka seda meetodit kasutab pereuurija, sest peaaegu igas peres leidub mõni kaksikupaar. Geneetikutele pakuvad huvi *identsed e. ühemunaraku-kaksikud*, kes peaksid olema äravahetamiseni sarnased, loomulikult on nad ühest soost ning sarnased oma võimete ja muude tunnuste poolest. Kirjandusest on teada, et teatud tunnuste osas esineb ühemunaraku-kaksikutel tunnuste kokkulangevus (konkordantsus): 100%-liselt esineb vererühmade, higi ja sülje keemilise koostise osas; 99,5%-liselt juuste kuju; 97%-liselt vaimse mahajäämuse ja 96%-liselt esineb haigestumine maniakaal-depressiivsesse psühhoozi; 75%-liselt silmade värvuse ja nina kuju osas; 50%-liselt haigestumine kopsutuberkuloosi ja 37%-liselt haigestumine hüpertooniasse..

Ka pereuurijad vaatlevad kaksikuid ja teevad oma tähelepanekuid ning vestlevad nende lähedastega, et mõista, mis on kaksikutes ühist ja erinevat, kellega nad rohkem sarnanevad iseloomult, võimetelt jne.

Juba nähtus ise, et peresse on sündinud kaksikud (mitmikud), on põnev ja tekitab soovi jälgida suguvõsas kaksikute esinemist.

Simrotidel on kolme uuritud sajandi jooksul olnud vaid ühed kaksikud, Rebbastel on neid sagedamini. Sünnimeetrikast leian esimesed kaksikud aastast 1777. Rebbaste Tõnnisel ja Annil sünnivad kaksikud pojad, kes saavad nimeks Kusta ja Pedo. 1799.a. sünnivad Rebbaste Teppol ja Kadril tütreid Mai ja Kadril. 20. sajandist võib kaksikute näitena tuua Tija-Marie (S. Rebbaste) ja Karl Korpi kaksikutest pojad Heino ja Feliks (s. 1919) ning Feliksi Korpi tütre Ruta kaksikud pojad – Ingemar ja Illimar (s. 1985).

Ka minu tütre mees Olav on üks kaksikvendadest. Tema ja ta vend on iseloomult väga erinevad, kuid erinevus on ka kehahoius, kõnnakus, tuseduses ja paljus muuski, kuid näolt on nad suhteliselt sarnased. Fotodel on nad väikeste poistena küll väga erinevad (näokuju, juuksed, kõrvad, silmad). Olevis olevat nende perepärilikkuse järgi midagi ühist isapoolse vanaisa vennaga, samas on Olev oma välimuselt ja iseloomult rohkem oma ema Ainosse, kuigi kõnnak, kehahoiak, temperamenditüüp ja veel teisigi tunnuseid on isalt. Kaksikvend Aksel, kes nimegi saanud oma isa ja vanaisa järgi, sarnaneb oma isale.

Veel üheks huvitavaks pärilikkuse uurimise meetodiks on **loomkatsed**. Loomkatsetega pereuurija ei tegele nii nagu teistegi geneetika kaasaegsete uurimismeetoditega, mis toimuvad laboris, kuid pereuurija on teadlaste uurimistulemuste tähelepanelik kuulaja ja lugeja..

Toon ühe loomkatse näite maitsetaju erinevuste kohta valgete hiirekestega. Hiired pandi teatud ajaks halbadesse keskkonnatingimustesse: nendele ei antud süüa, ainult head marki veini juua. Viimasel päeval ei saanud nad sedagi. Nüüd lasti hiirekesed suuremasse puuri, kus oli kaetud rikkalik söögi- ja joogilaud. Joogiks pakuti vett ja veini. Üks osa hiirekestest kihutas kohe veini jooma, teised läksid sööma ning seejärel jooma: ühed jõid söögi peale vett, teised veini. Maitsetajud on erinevad, öeldakse selle kohta. Ühtele meeldib vein, teistele vesi. Nii on ka inimestega. Pereuurija võiks oma perele heita pilgu ka sellest seisukohast, kas peres on alkoholisse liigselt kiindunud inimesi. Kuid alkoholilembust ei saa seletada üksnes maitsetajuga, siin räägib kaasa ka palju teisi tegureid.

Möödunud aastal ilmus Pekka Erelti artikkel V. Želninist, kes olevat ka telegooniaga tegelenud. V. Želnin olevat teinud katseid valgete ja mustade lammastega. Ta paaritanud puhtatõulisi valgeid uttesid korra musta jääraga. Hiljem need valged lambad said vaid valge jääraga paaritades ka musta tunnusega järglasi. Antud juhul on tegemist järelpärandumise hüpooteesiga. – emaslooma tõuomadused on rikutud paaritumisest tõuvõra isasega. V. Želnin nentis sedagi, et kui mees on seksuaalvahekorras naisega, annab mees naisele edasi oma omadusi ka siis, kui naine ei rasestu. Kui naine saab järgnevalt lapse mõne teise mehega, võib laps olla esimese mehe nägu. Siit jõuti välja mõisniku esimese öö õiguseni. Esimese partneri omadused kanduvad järglastele rohkem üle.

Need seisukohad pärilikkusest olid levinud juba 19. sajandi teaduses. Kuidas suhtutakse nendes seisukohtadesse tänapäeval? Meid huvitab, kas meie pere esiemad pääsesid "kohustusest" mõisahärra ees. Sellele vastust ei saagi, kui perepärimus vaikib selle piinliku ja alandava seiga juures.

Ja veel ühest probleemist, mis pole küll loomkatsetega seotud. Pärilike haigustega seoses räägitakse kirjutatakse ema vanusest laste sündimisel. Väidetakse isegi, kui üle 35-aastased emad loobuksid laste sünnitamisest, väheneks kromosoomide arvu anomaaliatega sündinud laste sünniarv $\frac{1}{3}$ või isegi $\frac{1}{2}$ võrra. Downi tõbi, mis avaldub kaasasündinud vaimse ja füüsilise arengu aeglustumises, sõltub ema vanusest. Haiguse esinemissagedus on suurem juba 35-39aastastel emadel, kuid üle 45-aastastel on juba ohtlikult suur (1:46-50).

Kui tuleme oma suguvõsa emade juurde, siis hea tervisega naistel sündisid veel 43-47-aastaselt lapsed. Ja mehed võtsid endale omaealise naise surma järel noored naised ning nendel, 60-65-aastastel meestel, sündisid oma noore naisega veel lapsed. Ja lapsed olid terved ja toimekad, arukad ka. Praegu suhtutakse nii vanadesse sünnitajatesse ja nii suure vanusevahega abiellujatesse kui ebaeetilistesse inimestesse. Ka selle probleemiga tekib küsimusi.

Arvan, et mitte üksnes minul pole oma suguvõsa uurimisel tekkinud palju probleeme pärilikkuse ja sellega seonduvaga. Me vajame väga loenguid geneetikast ja seltsi juhatus võiks geneetikaalased loengud võtta oma järgmise aasta tööplaani. Kuid ka surmameetrikate uurimisel olen tihti hädas surma põhjustavate haiguste väljaveerimisega (ja nii mõnelgi muul puhul): lausa puurid sõnu gooti tähestikus ja saksa keeles, mis on kõigele lisaks ka arhailises sõnastuses, tihti ka kirjutaja poolt konarliku käekirjaga kirja pandud. Kohati on tekst nii hele ja tänaseks päevaks pleekinud tindiga kirja pandud, et isegi nime on raske välja lugeda, rääkimata muust. Veerimise ajal mõtlesin, kui palju kergendaks uurijate tööd väike tarbesõnastik saksa-eesti keeles haiguste, ametimeeste jt. vajalike mõistete kohta, millega puutume kokku meetrikates jt. dokumentides. Arvan, et uurijaid rahuldaks täiesti meie kauaaegse esimehe H. Talvoja poolt välja antud "Uurija ABC" laadis väljaanne. Seltsi juhatus võiks sellelaadse abimaterjali tellida.

15.juulil 2001.a.

Soovitame lugeda

AUTORI TEATMIK Lembit Abo, Tallinn, 2001.

Väljaandja Eesti Kodu-uurimise Selts ja Pirgu Arenduskeskus.

Autor tutvustab teed ideest raamatuni, mis võib kirjastamise vaatekohast kulgeda mitmeid teid pidi. kaks peatükki "Kirjutamisest ja kirjastamisest" ning "Teose koostisosad" on jaotatud alaosadeks, mis tutvustavad kõiki tööfaase raamatu väljaandmisel, kuidas seda teha, milline peab raamat välja nägema, ning mida selleks on vaja. Sama autor on 1980.a. kirjastuse "Valgus" abiga välja andnud "Autori meelespea". Nüüd on teatmikus palju juttu juba arvuti kasutamisest selles töös.

Tallinna Linnamuuseumi kodu-uurimise ringi BIOGRAAFILINE TEATMIK, Tallinn, 2000

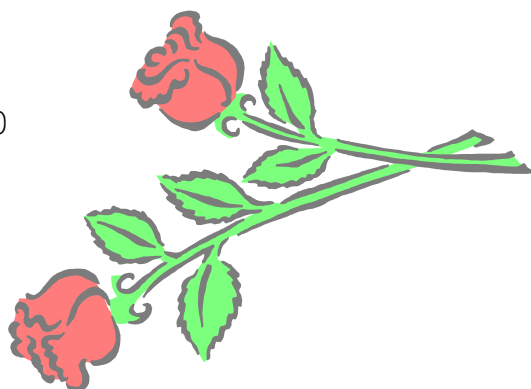
Teatmikus on 225 ringi liikme lühielulood koos pildiga. Huvitav on, et elulugude esimesed read on pühendatud esivanematele, on toodud andmed isa ja ema kohta (viimasel ka neiupõlvenimi) s.h. nende ametid-elualad. Loetletud on ka lapsed. Eluloo lõpus on loetletud ringiliikme "elutööd" – uurimused, osalemine teadustöös või trükisilmunud tööd.

Õnnitleme

Krista-Viivika

Katz 01.10.1951

50

UURIJA MEELESPEA

Seltsi arhiiv ja raamatukogu asuvad Akadeemilise Raamatukogu baltikaosakonnas.

Eesti Akadeemiline Raamatukogu (Rävala puiestee 10) on avatud tööpäeviti kell 10-20 ja laupäeval 10-18. Baltikaosakond on esimesel korrusel riidehoiu kõrval.

Lugejakaardi vormistamiseks on vaja kaks dokumendifotot ja 15 krooni. EGeS liikmepileti esitajalt kõrgema hariduse diplomit ei küsita.

Mikrofilme laenutatakse kolmapäeviti kell 16 -17 (Signe Tael), neid saab lugeda ka kohapeal. Raamatukogu on avariilulil. Ainulaadne vanaraamatu ja baltika kogu on sealsamas.

Seltsi arhiivis on mikrofilmid koopiatega umbes kolmandikust Eesti kihelkondade personaalraamatutest, kogutakse ka genealoogilisi uurimusi ja sugupuid. Seltsi arhiivi võtab materjali vastu seltsi liige Helje Kannik, kes töötab Akadeemilise Raamatukogu rahvusbibliograafia osakonnas (tel. 665 9429). Arhiiv vajab suuremõõtmeliste sugupuude paremaks hoidmiseks torukarpe (selliseid, kus vanasti hoiti vabaduskirju, kontrakte, talukaarte ja muid tähtsaid dokumente). Palume seltsi liikmete abi selliste torukarpide hankimisel meie arhiivile.

Seltsi kodulehekülj internetis (www.genealooogia.ee) koondab infot seltsi kohta, selle külastamine on kasulik igale uurijale.

Seltsi juhtimine toimub põhiliselt E-posti kaudu. Tavalise kirja võib saata aadressil Tallinn 10511, postkast 4419.

Hingeloendeid saab lugeda Toompea lossi tagahoovis asuvas riigiarhiivi filiaalis, sissepääs sinna vormistatakse Riigikogu pääsla kaudu. Lugemissaal on avatud tööpäeviti 9-17, eelregistreerimine toimub telefonil 631 6190 (Ivi Laumets).

Meetrikat saab lugeda Tartus Ajalooarhiivis (Liivi 4, avatud tööpäeviti 9-19 ja laupäeviti 10-15) või Tallinnas Maneeži 4, kuhu võib Tartust vajalikke mikrofilme tellida. Meetrika überpildistamine Tartus olevat lõpukorral, varsti saabuvat Tallinnasse täiskomplekt mikrofilme meetrikaraamatutega.

Riigiarhiivis Maneeži 4 soovitame lugeda ka 1939. a. taluloendeid, sõjaeelseid katastri-, maareformi- ja valladokumente jms. Vanu mõisakaarte ja külakaarte hoitakse Toompeal Tehnikaarhiivis (Toomkooli 7). Tallinna Linnaarhiiv on vanalinnas Tolli 6. KGB toimikud asuvad riigiarhiivi filiaalis Tõnismägi 16.

N. Liidu Kindralstaabi poolt 1980ndatel aastatel tehtud Eesti alade kaarte müüakse Maa-ameti arhiivis Mustamäe tee 51.

Rahvusraamatukogu paljudest võimalustest on oluline arhiivkogu, see asub läbi pääsla vasakul (sama korrus).

Tallinna Kultuurirahvaülikoolis Estonia puiestee 3/5 on sel õppeaastal nii suguvõsa uurimise kursus (30 tundi, lektor Harri Talvoja, hind 600 krooni) kui gooti kirja kursus (14 tundi, lektor Liivi Aarma, hind 400 krooni). Seltsi liikmete koolitust korraldavad seltsi osakonnad.

Meie kõige üldrahvalikum missioon on suurkujude põlvnemise uurimine.

Vaja on luua äriühing, mis uuriks sugupuid teenustööna.

Meiega soovib koostööd ajakiri Kultuur ja Elu.

Kodu-uurijate oma tuba asub Toompeal Kohtu t. 6 (telefon 644 0475).

Ants Tammeveski teatab:

HEA uudis!

10.9.2001.a. k.9.avati pärast remonti Tartus J.Liivi 4 -uurimissaal -MikroFilmide lugemise ruum. selles on 6suurt ja 5 väikest MF-lugurit. MF-rullid on samas i s e t e e n i n d a m i s e l Aitäh EAA-le!

Ants Tammeveski
uurijanr, 104

Laualehe toimetus:
Toimetaja: Ants Roomets
Tehniline toimetaja: Pille Mäerand
Liikmed: Ants Härma, Aita Mägi

Kirjad: 12614, Akadeemia 70 - 13
E-mail: pillem@emkk.ee